

فصلنامه حسابداری سلامت، سال سوم، شماره دوم، شماره پیاپی (۸)، تابستان ۱۳۹۳، صص ۱۶-۴۰.

بررسی دیدگاه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در مورد چارچوب و محتوای گزارشگری اجتماعی

دکتر محمدعلی باقرپور ولاشانی^{۱*}، مصطفی جهانبانی^۲، سمیه ظفرزاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۱/۰۸ تاریخ اصلاح نهایی: ۱۳۹۳/۱۱/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۲۸

چکیده

مقدمه: محتوا و رویه‌های گزارشگری مسئولیت اجتماعی در کشورهای مختلف متفاوت است؛ چرا که از جنبه‌های مختلف تفاوت‌های عمده بین کشورها وجود دارد. بنابراین، با توجه به شرایط محیطی و اجتماعی متفاوت ایران نسبت به سایر کشورها، انتظار می‌رود تقاضا و انتظار ذی‌نفعان و استفاده‌کنندگان برای افشاء مسئولیت‌های اجتماعی متفاوت باشد. از این رو، پژوهش حاضر ضمن تبیین مفهوم مسئولیت اجتماعی، چارچوبی مدون در مورد محتوای گزارشگری اجتماعی در ایران ارائه می‌کند.

روش پژوهش: روش این پژوهش توصیفی-پیمایشی و دیدگاه ذی‌نفعان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در مورد اهمیت موضوع‌های مختلف مسئولیت‌های اجتماعی با استفاده از پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته متناسب با اهمیت و موضوع پژوهش در سال ۱۳۹۱ مورد بررسی قرار گرفته است. نمونه آماری پژوهش به روش نمونه در دسترس انتخاب و داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون ویلکاکسون، تی‌استیودنت تک نمونه‌ای و طرح اندازه‌های تکرار شده تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها: بیش‌تر پاسخ‌گویان خواهان این هستند که شرکت‌ها افشاهایی را در مورد مسئولیت‌های اجتماعی خود داشته باشند و این افشاها در گزارشگری اجتماعی باید، به ترتیب اولویت شامل موضوع‌های «بهداشت و ایمنی»، «انرژی»، «رویه‌های فعالیت عادلانه»، «موضوع‌های زیست‌محیطی»، «منابع انسانی» و «مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی» باشد.

نتیجه‌گیری: از نظر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، گزارشگری اجتماعی شرکت‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. بنابراین، شرکت‌ها باید نسبت به نیازها و انتظارات استفاده‌کنندگان در مورد گزارشگری اجتماعی آگاه بوده و برای تأمین آن‌ها تلاش کنند.

واژه‌های کلیدی: استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، گزارشگری اجتماعی، مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها.

۱. استادیار گروه حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد و مدیر بخش تحقیقات و خدمات مدیریت مؤسسه حسابرسی و خدمات مدیریت رهیافت و همکاران.

۲. کارشناس ارشد حسابداری از دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد و حسابدار رسمی.

۳. دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه الزهرا (س).

* نویسنده مسئول؛ رایانامه: Bagherpour@um.ac.ir

مقدمه

استانداردهای رفتاری عالی تر به وسیله بنگاه‌های اقتصادی، بازرگانان، صنعت‌گران و نه شهروندان می‌پندارند (۷).

مسئولیت اجتماعی می‌تواند به‌عنوان مفهومی در نظر گرفته شود که به موجب آن سازمان‌ها بر منافع ذی‌نفعانشان نه فقط از طریق انطباق با الزامات قانونی بلکه با گسترش اختیاری تعهداتشان برای افزایش ارزش به جامعه تأکید دارند. بر این اساس، افزایش آگاهی ذی‌نفعان در مورد مسئولیت‌ها و تعهدات اخلاقی شرکت نسبت به جامعه، منجر به نیاز به گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها شده است (۸).

با توجه به مطالب بالا و نیز به دلیل نبود مبانی و چارچوب نظری برای گزارشگری اجتماعی در ایران، هدف این پژوهش بررسی انتظارات ذی‌نفعان مختلف در رابطه با موضوع‌های افشاء مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها و ارائه چارچوبی مدون در مورد محتوای گزارشگری اجتماعی در ایران است. پژوهش حاضر به‌عنوان اولین پژوهش در این زمینه در ایران، نه تنها باعث گسترش ادبیات مربوط به بازارهای نوظهوری نظیر ایران می‌شود بلکه با تعیین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در حوزه گزارشگری اجتماعی، قانون‌گذاران و تدوین‌کنندگان استانداردها را در تصویب و ارائه قوانین و استانداردهای جدید در این حوزه یاری می‌کند. هم‌چنین، نتایج این پژوهش می‌تواند به‌عنوان راهنمایی جامع و کاربردی در مورد گزارشگری اجتماعی به‌وسیله شرکت‌ها به‌منظور تأمین هر چه بهتر نیازها و انتظارات استفاده‌کنندگان بکار گرفته شود.

مسئولیت اجتماعی در برگیرنده موضوعاتی از قبیل روابط متقابل شرکت‌ها و جامعه و بویژه تحمیل تأثیر منفی و مضر فعالیت‌های شرکت‌ها بر افراد و جوامع است. در حالی که مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها به موضوعی رایج در مباحث سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تبدیل شده است اما هنوز در مورد تعریف روش‌های اجرای آن توافقی وجود ندارد (۱). به‌عنوان نمونه، بررسی پژوهش‌های مربوط نشان می‌دهد که تعاریف بسیار متفاوتی از مفهوم مسئولیت اجتماعی شامل «فعالیت شرکت‌ها در مورد سرمایه‌گذاری‌های بشردوستانه» (۲-۳) تا «تعهد به انجام اقدام‌های قانونی، اخلاقی و بشردوستانه درست که رفاه جامعه و کسب و کار را حفظ و بهبود دهد» (۴-۶) وجود دارد. هم‌چنین، برای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها معانی مختلفی بیان شده و برداشت یکسانی از آن وجود ندارد. برای برخی به معنی تعهد یا مسئولیت قانونی نسبت به دیگران است؛ برخی دیگر آن را به صورت رفتار مسئولانه اجتماعی بر حسب رعایت مسائل اخلاقی معنا می‌کنند؛ بعضی از افراد آن را به معنای «مسئولیت» در نظر می‌گیرند؛ بسیاری آن را با صدقه و کمک‌های خیریه معادل می‌دانند؛ بعضی آن را به معنی آگاهی و هوشیاری اجتماعی می‌پندارند؛ بسیاری از کسانی که مشتاقانه این مفهوم را پذیرفته‌اند آن را به معنی «مشروعیت و مقبولیت» در زمینه شایسته و معتبر بودن می‌دانند و اقلیتی نیز آن را به مثابه نوعی وظیفه محول شده برای اعمال ضوابط و

مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

به‌منظور توضیح چرایی و چگونگی ایفای مسئولیت اجتماعی به‌وسیله شرکت‌ها برخی از نظریه‌های مربوط به‌طور مختصر ارائه می‌شود. نظریه‌های اصلی را می‌توان در چهار گروه ابزاری، اقتصاد سیاسی، یکپارچه و اخلاقی طبقه‌بندی کرد.

نظریه‌های ابزاری: بر اساس نظریه‌های ابزاری، شرکت ابزاری برای ایجاد ثروت بوده و این تنها مسئولیت اجتماعی آن است. تمرکز این نظریه‌ها بر دستیابی به هدف‌های اقتصادی از طریق فعالیت‌های اجتماعی است. بنابراین، هر گونه فعالیت اجتماعی تنها در صورتی پذیرفته می‌شود که با ایجاد ثروت همراه باشد. به‌عبارت دیگر، در این گروه از نظریه‌ها، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تنها به‌عنوان ابزاری راهبردی برای رسیدن به هدف‌های اقتصادی و سرانجام ایجاد ثروت در نظر گرفته شده است. دیدگاه معروف فریدمن در این زمینه بیان می‌کند که تنها مسئولیت شرکت نسبت به جامعه، بیشینه‌کردن سود سهامداران در چارچوب قانونی و رسوم اخلاقی کشور است (۹). نتایج بیش‌تر پژوهش‌های انجام شده برای تعیین رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی شرکت‌های بزرگ نشان‌دهنده رابطه مثبت بین ایفای مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی شرکت‌های بزرگ است (۱۰-۱۱). با این حال، باید جانب احتیاط در مورد این یافته‌ها رعایت شود؛ زیرا، اندازه‌گیری چنین رابطه‌ای کاری دشوار است (۱۲-۱۳).

نظریه‌های اقتصاد سیاسی: در این گروه از نظریه‌ها، قدرت اجتماعی شرکت بویژه رابطه آن با جامعه و

مسئولیت آن در عرصه سیاسی مورد تأکید است. این امر باعث می‌شود که شرکت وظایف و حقوق اجتماعی را بپذیرد یا در انجمن‌های اجتماعی خاصی مشارکت کند. این نظریه‌ها هم شامل ملاحظات سیاسی و هم تحلیل سیاسی در حوزه مسئولیت اجتماعی است. اگر چه رویکردهای مختلفی در این حوزه وجود دارد اما دو رویکرد برجسته عبارت است از: «شرکت قانون‌مدار» که بیان می‌کند مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها ناشی از میزان قدرت اجتماعی آن‌ها است و «شهروند شرکتی» که شرکت را به‌عنوان شهروندی در نظر می‌گیرد که ارتباطات و مشارکت‌های خاصی در اجتماع دارد (۱۴).

نظریه‌های یکپارچه: این گروه از نظریه‌ها با این استدلال که موجودیت، تداوم و رشد شرکت به جامعه بستگی دارد، بر این موضوع تأکید دارد که شرکت چگونه خواسته‌های اجتماعی را پاسخ‌گو است. در این نظریه‌ها خواسته‌های اجتماعی در بیش‌تر موارد به‌عنوان راهی در نظر گرفته شده است که از طریق آن جامعه با شرکت تعامل داشته و به آن مشروعیت و اعتبار ویژه می‌بخشد. در نتیجه، مدیریت شرکت باید خواسته‌های اجتماعی را مدنظر قرار دهد و آن‌ها را به گونه‌ای یکپارچه ادغام کند که شرکت مطابق با ارزش‌های اجتماعی عمل کند. بنابراین، مفهوم مسئولیت شرکت مبتنی بر موقعیت مکانی، زمانی و ارزش‌های جامعه‌ای است که در آن فعالیت می‌کند (۱۵). به عبارت دیگر، هیچ اقدام خاصی وجود ندارد که همیشه و در همه صنایع مدیریت مسئول انجام آن باشد. در واقع، این گروه از نظریه‌ها،

بهادار آن دسته از شرکت‌هایی تخصیص می‌یابد که افشاهای اجتماعی داشته‌اند (۲۱). افزون بر این، نتایج پژوهش آنان نشان داد که اطلاعات مربوط به عملکرد اجتماعی شرکت‌ها و ارائه اطلاعات حسابداری به‌طور داوطلبانه بر قیمت بازار سهام تأثیرگذار است. بنابراین، ممکن است سرمایه‌گذاران پایبند به اصول اخلاقی در بازار وجود داشته و بر بازار نیز تسلط داشته باشند. هم‌چنین، یافته‌های پژوهش سولومن و سولومن نشان داد که سرمایه‌گذاران نهادی، مسائل اجتماعی، اخلاقی و زیست‌محیطی را در تصمیم‌های مربوط به سرمایه‌گذاری خود مد نظر قرار می‌دهند (۲۲).

نارور بیان می‌کند که هدف شرکت‌ها بیشینه‌کردن ارزش بازار شرکت است اما تنها شرکت‌هایی می‌توانند ارزش بازار خود را افزایش دهند که اقدام‌های داوطلبانه نسبت به تأثیر جانبی فعالیت‌های خود بر محیط زیست (بویژه آلودگی) داشته باشند. با افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی و انتظار از شرکت‌ها، خطرهای قانونی و اقتصادی بالقوه بسیاری وجود دارد که بازار سرمایه تا حد زیادی به آن واکنش نشان می‌دهد. شرکت‌های عقلایی، به‌طور داوطلبانه برای کاهش تأثیر آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های خود بر محیط زیست هزینه‌های زیادی انجام خواهند داد. سپس، این شرکت‌ها در مورد فعالیت‌هایی که در زمینه کاهش آلودگی انجام داده‌اند اطلاعاتی به بازار محصول و بازار سرمایه ارائه می‌کنند تا خود را متمایز از سایر شرکت‌ها نشان دهند و در نتیجه ارزش بازار خود را افزایش دهند (۲۳). در واقع اهمیت حفاظت محیط زیست و حسابداری

متمرکز بر شناسایی و پاسخ به خواسته‌های اجتماعی است که مشروعیت، پذیرش، اعتبار و منزلت اجتماعی بیشتری حاصل می‌کند. نظریه مشروعیت نمونه‌ای از نظریه‌های یکپارچه است (۱۴).

نظریه‌های اخلاقی: این گروه از نظریه‌ها به مسئولیت‌های اجتماعی از منظر اخلاقی توجه کرده است. بر این اساس، شرکت باید مسئولیت‌هایش را به‌عنوان یک تعهد اخلاقی بپذیرد. این نظریه‌ها مبتنی بر اصول و کارهای درست برای دستیابی به یک جامعه خوب است (۱۴). نظریه‌های اخلاقی شامل «نظریه هنجاری ذی‌نفعان» به معنی در نظر گرفتن وظایف شرکت در برابر ذی‌نفعان (۱۷-۱۶)، «حقوق عمومی» به معنی چارچوب‌های مبتنی بر حقوق بشر، حقوق کارگران و احترام گذاشتن به محیط‌زیست (۱۸)، «توسعه پایدار» با هدف دستیابی به پیشرفت بشری با در نظر گرفتن نسل‌های حال و آینده (۱۹) و «خیر و صلاح عمومی و همگانی» به معنی تمایل به خیر عمومی جامعه (۲۰) است.

محتوا، ماهیت و رویه‌های گزارشگری اجتماعی

افشاء اطلاعات مربوط به مشارکت اجتماعی شرکت، منابع انسانی، تأثیر زیست‌محیطی، سهم محصولات/خدمات و غیره ممکن است به اندازه سایر اطلاعات مالی و یا غیرمالی مربوط به فعالیت‌های شرکت بااهمیت باشد (۲۱). پژوهشگران مختلفی اهمیت افشاء این دسته از اطلاعات را مورد بررسی قرار داده‌اند. به‌عنوان نمونه، اندرسون و فرانکل نشان دادند که منابع اقتصادی در بازار به‌طور عمده به اوراق

در مورد آن به دلیل ارزش اجتماعی نهفته در محیط زیست است. به عبارتی، تحمل هزینه در جهت حفاظت محیط زیست توان ارزش آفرینی برای جامعه و نیز برای شرکت‌ها را دارد. از این‌رو، موضوع شناسایی، اندازه‌گیری و گزارشگری محیط زیست شرکت‌ها مورد توجه و تأکید زیادی قرار گرفته است (۲۴).

یافته‌های پژوهش التواجیری و همکاران نیز این یافته‌ها را تأیید می‌کند. آنان در پژوهشی با تجزیه و تحلیل روابط متقابل بین عملکرد زیست‌محیطی، عملکرد اقتصادی و افشاء زیست‌محیطی به این نتیجه رسیدند که بین عملکرد زیست‌محیطی و عملکرد اقتصادی و هم‌چنین افشاهای زیست‌محیطی، در مورد برخی شاخص‌های آلودگی و اقدام‌های انجام شده مربوط، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (۲۵).

به طور معمول، فرض بر این است که سرمایه‌گذاران بر اساس منافع اقتصادی خود یک سرمایه‌گذاری را از بین فرصت‌های مختلف سرمایه‌گذاری انتخاب می‌کنند. آن‌ها به دنبال بیشینه‌کردن بازده ممکن بر حسب سود سرمایه و سود سهام با توجه به اولویت‌های خطر خود هستند. با این حال، افزایش نگرانی عمومی نسبت به تأثیر اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت‌های شرکت‌ها شرایطی را ایجاد کرده است که باعث معرفی دو عامل جدید در تصمیم‌های سرمایه‌گذاری شده است. اولین عامل عبارت است از مجازات‌ها و جریمه‌های سنگین برای انواع خاصی از فعالیت‌های شرکت‌ها به دلیل نگرانی عمومی نسبت به عوارض جانبی فعالیت‌های این نوع شرکت‌ها. عامل دوم، افزایش تعداد سرمایه‌گذاران پایبند به اصول اخلاقی است که اعتقاد دارند نباید در

شرکت‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که باعث آسیب‌های اجتماعی و یا خسارت‌های زیست‌محیطی می‌شوند (۲۶). نتایج پژوهش اسپایسر نشان داد که رابطه آماری معناداری بین ارزش سرمایه‌گذاری سهام عادی شرکت و عملکرد اجتماعی آن وجود دارد. هم‌چنین، نتایج پژوهش وی نشان داد شرکت‌هایی که سوابق بهتری در کنترل آلودگی دارند سودآوری بالاتر، خطر کلی پایین‌تر، خطر سیستماتیک پایین‌تر و نسبت قیمت به سود هر سهم بالاتری نسبت به شرکت‌های دارای سوابق کنترل آلودگی ضعیف‌تر دارند. با این حال، بحث‌هایی بر سر اقدام مناسب شرکت‌ها نسبت به تأثیر بیرونی و درونی فعالیت‌هایشان وجود دارد. برخی افراد بر این باورند که واکنش درست شرکت‌هایی که قصد بیشینه‌کردن سودشان را دارند این است که تا قبل از الزام قانونی، هیچ اقدامی در مورد تأثیر فعالیت‌های خود بر خارج از شرکت نداشته باشند در حالی که برخی دیگر استدلال می‌کنند که منطقی است شرکت‌ها اقداماتی در این زمینه انجام دهند (۲۶).

بلکویی ۵۰ نمونه از شرکت‌هایی را مورد بررسی قرار داد که هزینه کنترل آلودگی خود را افشاء می‌کردند. نتایج پژوهش وی تغییر قابل توجهی را در حوالی تاریخ افشاء نشان داد. طبق نتایج پژوهش بلکویی، افشاء این هزینه‌ها اثر قابل توجه و موقتی بر عملکرد بازار سهام داشته است. نتایج پژوهش وی این گزاره که «تخطی‌گران در گزارشگری هزینه‌های اجتماعی، در بازار سرمایه پاداش بیشتری دریافت خواهند کرد» را رد می‌کند (۲۷).

کورمیر و مگنان در پژوهشی تأثیر گزارش

ترغیب اعتماد، رفتارهای عادلانه مدیران و سرپرستان در توزیع امکانات و پاداش‌ها در بین کارکنان و هنجارهای همکاری گام‌های استواری برای ایجاد و توسعه سرمایه فکری در سازمان بردارند. بنابراین، تلاش برای افزایش میزان عدالت در بین کارکنان می‌تواند یک راهبرد ارزشمند برای بهبود کارایی سرمایه فکری، به عنوان یکی از عوامل موفقیت سازمان‌ها باشد (۳۳).

پژوهش‌هایی نیز به موضوع نحوه افشاء مسئولیت‌های اجتماعی و الزامات و مقررات موجود در این حوزه پرداخته‌اند. از جمله می‌توان به پژوهش عباسی و محمدی اشاره کرد که نحوه افشاء عملکرد زیست‌محیطی شرکت‌های آلاینده پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را با توجه به الزامات موجود در استانداردهای حسابداری ایران و قوانین و مقررات جاری کشور (قانون مالیات بر ارزش افزوده، قانون برنامه پنجم توسعه، قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و سایر قوانین مربوط) بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که شرکت‌های آلاینده پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، عملکرد زیست‌محیطی خود را در یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی و گزارش هیأت مدیره به مجمع عمومی صاحبان سهام افشاء می‌کنند. همچنین، عباسی و محمدی نشان دادند که تا زمانی که افشاء اطلاعات عملکرد زیست‌محیطی غیراجباری و داوطلبانه باشد، شرکت‌ها برای گزارشگری از رویه‌های متفاوتی استفاده می‌کنند و میزان افشای عملکرد زیست‌محیطی شرکت‌ها در نوسان است (۳۴).

داوطلبانه زیست‌محیطی را بر رابطه بین سود شرکت و قیمت سهام آن بررسی کردند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد که گزارش‌های زیست‌محیطی شرکت بر ارزش‌گذاری سهام آن در بازار تأثیرگذار است. کورمیر و مگنان، همچنین، بیان کردند که متغیرهای اقتصادی از جمله هزینه‌های اطلاعات (شامل خطر، وابستگی به بازارهای سرمایه، حجم معاملات و مالکیت) و هزینه‌های اختصاصی (شامل اهرم و سودآوری) شاخص‌های با اهمیتی از راهبرد گزارشگری زیست‌محیطی شرکت است. افزون بر این، افشاهای زیست‌محیطی منجر به بهبود ارزیابی سرمایه‌گذاران از سودهای آتی شرکت و کاهش نبود اطمینان ضمنی می‌شود که سرانجام هزینه‌های ضمنی سرمایه شرکت را کاهش می‌دهد (۲۸).

در ایران پژوهشگران مختلفی اهمیت توجه شرکت‌ها به مسئولیت‌های اجتماعی و مزایای افشاء عملکرد اجتماعی را مورد بررسی قرار داده و نشان دادند که افشاء و تعهد به اجرای مسئولیت اجتماعی به‌وسیله شرکت‌ها می‌تواند تأثیر مثبت فراوانی از جمله بهبود عملکرد مالی شرکت‌ها در درازمدت، جذب بیشتر منابع اقتصادی در بازار سرمایه، کاهش خطا در پیش‌بینی سود سهام، افزایش میزان وفاداری مشتریان نسبت به شرکت‌ها و غیره داشته باشد (۲۹-۳۲).

محمودآبادی و همکاران در پژوهشی با بررسی تأثیر اشاعه عدالت سازمانی به عنوان یکی از مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها بر سرمایه فکری نشان دادند که سازمان‌ها می‌توانند با ایجاد جوی مملو از ارزش‌گذاری و بالابردن انگیزه کارکنان و با

۲. مسئولیت قانونی: نشان‌دهنده این اصل است که هر کسب و کار مستلزم پیروی از قوانین و مقررات تعیین شده برای صلاح همگان است.

۳. مسئولیت اخلاقی: سازمان باید ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را مدنظر داشته باشد و به آن‌ها احترام بگذارد. مسئولیت قانونی فراتر از چارچوب قوانین مکتوب است که شامل پایبندی به اصول اخلاقی، انجام کارهای درست، عدالت، انصاف و احترام به حقوق مردم می‌شود.

۴. مسئولیت بشردوستانه: شامل فعالیت‌های داوطلبانه سازمان به منظور رسیدگی به مسائل و معضلات جامعه است. این فعالیت‌ها شامل اقداماتی مانند کمک‌های خیریه، برنامه‌های خدمات اجتماعی، اقدامات داوطلبانه کارکنان، حمایت از محیط‌زیست، برنامه‌های اعطای وام و تلاش برای بهبود سطح زندگی است. به عقیده کارول دیدگاه مسئولیت‌های بشردوستانه طرفداران بیشتری نسبت به رفاه عمومی دارد، چرا که به صورت داوطلبانه است، افراد بیشتری در آن سهم هستند و احتمالاً کمک‌های مؤثرتری هم اهداء می‌شود؛ در حالی که کمک‌های حکومتی مؤثر نیستند و به دلیل وجود تشریفات اداری و لزوم طی مراحل قانونی سرعت اعطای آن کمک‌ها بسیار پایین است (۳۶).

رحمان در پژوهشی بیان کرد که ابعاد مختلف مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها از دهه پنجاه میلادی تاکنون به شرح زیر است:

- دهه پنجاه: تعهد به جامعه؛

- دهه شصت: رابطه بین شرکت و جامعه؛

به طور کلی نتایج پژوهش‌های انجام شده در حوزه افشاء مسئولیت‌های اجتماعی، نشان‌دهنده تأثیر مثبت افشاء مسئولیت‌های اجتماعی در زمینه‌های مختلف است. افشاء اجتماعی می‌تواند شامل گزارشگری اطلاعات مربوط به مشارکت اجتماعی یک شرکت، منابع انسانی، تأثیر زیست‌محیطی، سهم محصولات و خدمات و غیره باشد. در رابطه با انواع مسئولیت‌های اجتماعی، پژوهشگران مختلف طبقه‌بندی‌های متنوعی را ارائه کرده‌اند. به عنوان نمونه، لانتوس مسئولیت اجتماعی شرکت را به مسئولیت اجتماعی اخلاقی شرکت، مسئولیت اجتماعی بشردوستانه شرکت و مسئولیت اجتماعی راهبردی شرکت تقسیم کرد. مسئولیت اجتماعی اخلاقی شرکت عبارت است از مسئولیت اخلاقی شرکت‌ها در جلوگیری از صدمات و آسیب‌هایی که می‌تواند در نتیجه فعالیت‌های شرکت به دیگران و جامعه وارد شود. مسئولیت اجتماعی بشردوستانه شرکت فعالیت‌های داوطلبانه است. مسئولیت اجتماعی راهبردی شرکت زمانی است که شرکت متعهد می‌شود فعالیت‌های اجتماعی مشخصی را با توجه به دامنه فعالیت شرکت انجام دهد (۳۵).

کارول مسئولیت‌های اجتماعی شرکت را به صورت زیر طبقه‌بندی کرده است:

۱. مسئولیت اقتصادی: سازمان باید به منظور بقای خود در بازار و منفعت‌رسانی به جامعه، سودآوری و بهره‌وری داشته باشد. در واقع، مسئولیت اقتصادی به معنی این است که از طریق تولید با کیفیت خوب و قیمت منصفانه برای مصرف‌کننده، سودآوری را به دنبال داشته باشد.

- دهه هفتاد: مشارکت ذی‌نفعان، شهروند خوب بودن، توجه به منافع اجتماع و کمک به حل مشکلات دیگران، کیفیت زندگی، مسئولیت‌پذیری اقتصادی، حقوقی، اخلاقی و اختیاری را بهبود می‌بخشد؛

- دهه هشتاد: اقدامات داوطلبانه سودآور از دیدگاه اقتصادی، قانون‌مدار بودن، اخلاقی و حامی اجتماع؛

- دهه نود: مشارکت ذی‌نفعان، تعهد به جامعه، ابراز دوستی با محیط‌زیست و مردم؛

- قرن بیست و یکم: ادغام دغدغه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی، اقدامات داوطلبانه، رفتار اخلاقی، توسعه اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی شهروندان، حقوق بشر، حقوق کار، حفاظت از محیط‌زیست، مبارزه با فساد، تشویق شفافیت و پاسخ‌گویی (۳۷). بررسی روندهای بالا نشان می‌دهد که ده بعد اصلی مسئولیت‌های اجتماعی عبارت است از: تعهد به جامعه، مشارکت ذی‌نفعان، بهبود کیفیت زندگی، توسعه اقتصادی، رعایت اصول اخلاقی در کسب و کار، قانون‌مدار بودن، اقدامات داوطلبانه، حقوق بشر، حفاظت از محیط‌زیست، شفافیت و پاسخ‌گویی. هم‌چنین، با توجه به تفاوت‌های عمده بین کشورها از جنبه‌های مختلف (از جمله اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قانونی)، محتوا، ماهیت و رویه‌های گزارشگری مسئولیت اجتماعی در بین کشورها نیز متفاوت است (۳۸) و حتی بین بخش‌های مختلف در یک کشور نیز تفاوت وجود دارد (۳۹). افزون بر این، هر شرکتی ویژگی‌ها و شرایط منحصر به فرد خود را دارد که این امر بر نگرش آن‌ها نسبت به فعالیت‌های عملیاتی و چگونگی تعریف مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها تأثیرگذار است (۴۰).

هم‌چنین، موضوع‌های افشاء نیز با گذشت زمان تغییر می‌کند، به طوری که در دهه‌های مختلف موضوع‌های متفاوتی مورد توجه قرار گرفته است (۴۱). بر اساس نتایج پژوهش‌های ارائه شده در بالا، عمده موضوع‌هایی که به وسیله شرکت‌ها در گزارشگری اجتماعی مدنظر قرار گرفته شامل موارد زیر است:

الف. زیست‌محیطی

ارائه اطلاعات در رابطه با بازیافت ضایعات یا استفاده مجدد از مواد دور ریختنی؛ استفاده بهینه از منابع طبیعی به منظور کاهش ضایعات احتمالی؛ اعطای کمک مالی برای حفاظت از طبیعت و محیط‌زیست؛ خرید و استفاده از مواد اولیه، محصولات و ملزومات سازگار با محیط‌زیست؛ کنترل آلودگی (هوا، آب و زمین)؛ جلوگیری از زیان‌های محیط‌زیستی؛ حفاظت از منابع طبیعی؛ تحقیق و توسعه؛ حسابرسی زیست‌محیطی؛ حمایت از فعالیت گروه‌های طرفدار محیط‌زیست؛ هدف‌ها، راهبردها و سیاست‌های زیست‌محیطی؛ دعاوی حقوقی گذشته، حال و بالقوه مرتبط با محیط‌زیست؛ سرمایه‌گذاری‌های انجام شده برای کاهش تأثیر فعالیت‌های مخرب زیست‌محیطی و عضویت در نهادها یا سازمان‌های طرفدار محیط‌زیست و برنامه‌های آموزشی در راستای آگاه کردن کارکنان از اهمیت حفظ محیط‌زیست همه مصادیقی از افشاهای زیست‌محیطی است (۴۲-۴۷).

ب. مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی

موضوع‌های مربوط به مشارکت در فعالیت‌های

تبعیض در استخدام کارکنان و برنامه‌های مربوط به مشارکت کارکنان در مالکیت واحدها و ورزش، سرگرمی و تفریح کارکنان است (۴۵-۴۲ و ۵۰).

ت-انرژی

ارائه اطلاعات در رابطه با صرفه‌جویی یا استفاده بهینه از انرژی؛ انجام پژوهش به منظور ارتقاء بهره‌وری انرژی؛ دریافت پاداش و یا جریمه در رابطه با مصرف انرژی؛ سیاست‌های مرتبط با استفاده کارآمد و کاهش مصرف انرژی در شرکت و استفاده از منابع جدید، مصادیقی از افشاهای مرتبط با انرژی است (۴۵-۴۴).

ج-بهداشت و ایمنی

بهداشت و ایمنی محیط کار؛ سلامت مشتری؛ سلامت محصول؛ نرخ سوانح و جبران زیان‌های احتمالی، نمونه‌هایی از موضوع‌ها و مسائل مربوط به بهداشت و ایمنی است (۴۵-۴۴ و ۵۰).

چ-رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)

موضوع‌های مرتبط با رویه‌های فعالیت عادلانه به‌طور عمده شامل شکایت‌های طرح شده بر له یا علیه شرکت است (۴۴).

ح-سایر موضوع‌ها

سایر موضوع‌ها شامل هدف‌های شرکت، مشتریان و عرضه‌کنندگان کالا و خدمات است (۴۵ و ۵۰). در پژوهش حاضر اولویت و اهمیت هر یک از مسائل مذکور به‌عنوان شاخص‌های مختلف افشاء

اجتماعی شامل پشتیبانی یا کمک بلاعوض به جامعه؛ مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمت به انجمن‌های غیرانتفاعی؛ اعطای کمک هزینه تحصیلی به دانشجویان مستعد و نیازمند؛ اعطای کمک مالی به مؤسسه‌های خیریه؛ استخدام دانش‌آموختگان محلی؛ مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمت مورد نیاز مراکز آموزشی در صورت واجد شرایط بودن؛ فراهم کردن فرصت‌های کارآموزی برای دانشجویان و دانش‌آموزان و انتقال تجربه و دانش به آن‌ها؛ حمایت از صنایع محلی؛ مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه؛ تأمین رضایت مشتری به میزان بالاتری نسبت به متوسط صنعت؛ برخورد اخلاقی با کارکنانی که معیارها و هنجارهای صنعت را رعایت نمی‌کنند؛ کمک مالی به مراکز علمی و پژوهشی؛ اعطای مرخصی با حقوق به کارکنان برای انجام کارهای عام‌المنفعه؛ تأمین مالی طرح‌های مربوط به بهداشت عمومی؛ هدف‌ها، سیاست‌ها و مأموریت‌های اجتماعی شرکت و کمک به جامعه و ارائه اطلاعات در مورد ارزش‌های اجتماعی است (۴۴-۴۲، ۴۶ و ۴۹-۴۸).

پ. منابع انسانی

این موضوع‌ها شامل برنامه‌های ایجاد توازن بین کار و زندگی شخصی کارکنان؛ برنامه‌های آموزشی کارکنان؛ برنامه‌های مسافرتی پیشنهادی به کارکنان؛ تشویق کارکنان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر؛ حقوق و مزایای کارکنان شامل برنامه‌های تقسیم سود بین کارکنان، وام‌ها و سایر مزایای پرداختی؛ نبود

این تعداد در مجموع بیشتر از اندازه نمونه (۹۷ نفر) تعیین شده است. از آنجا که در پژوهش‌های پیشین، پرسش‌نامه استاندارد شده‌ای برای بررسی موضوع وجود نداشت، به منظور جمع‌آوری اطلاعات لازم برای انجام پژوهش، پرسش‌نامه‌ای متناسب با نیازهای اطلاعاتی پژوهش و مطابق با مبانی نظری و پژوهش‌های موجود طراحی شد. این پرسش‌نامه در دو بخش طراحی شده است. بخش اول شامل سؤال‌هایی در مورد ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان است. در بخش دوم پرسش‌نامه، پاسخ‌گویان با استفاده از یک طیف لیکرت ۵ تایی (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) دیدگاه خود را در مورد میزان اهمیت ۵۱ مورد از موضوع‌های مرتبط با مسئولیت‌های اجتماعی در قالب ۶ گروه شامل موضوع‌های زیست‌محیطی، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، منابع انسانی، انرژی، بهداشت و ایمنی و رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار) بیان کردند. برای سنجش روایی پرسش‌نامه از «روایی صوری» استفاده شد. با مراجعه به استادان و کارشناسان متخصص و همچنین پژوهش‌هایی که از سؤال‌ها و گویه‌های مربوط استفاده کرده بودند، روایی صوری تأمین شد. به این ترتیب، پرسش‌نامه مقدماتی طرح شد و سپس با بررسی مجدد سؤال‌ها، ایرادهای پرسش‌نامه رفع و پرسش‌نامه نهایی تهیه و تنظیم شد. برای سنجش پایایی پرسش‌نامه، تعداد ۴۱ عدد پرسش‌نامه نهایی در بین گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از صورت‌های مالی توزیع و نتایج جمع‌آوری شد. پس از آن، برای تعیین پایایی

مسئولیت‌های اجتماعی از دیدگاه همه گروه‌های ذی‌نفعان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی مورد بررسی قرار گرفته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، پیمایشی-توصیفی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است. با توجه به این که حجم جامعه در این پژوهش نامشخص است، تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران (رابطه شماره ۱) تعیین شده است.

$$n = \frac{z_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 pq}{d^2} \quad \text{رابطه (۱)}$$

که در آن، n : تعداد نمونه، α : سطح اطمینان که با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۰/۹۵، $Z_{1-\frac{\alpha}{2}} = 1/96$ است، d : مقدار خطای مجاز که معمولاً برابر ۰/۱ در نظر گرفته می‌شود و p : نسبت (درصد) اهمیت. چون مقدار p و q مشخص نیست، تعداد نمونه مورد نیاز با در نظر گرفتن $p = q = ۰/۵$ و $d = ۰/۱$ به صورت زیر برآورد می‌شود:

$$n = \frac{1/96^2 * 1/2 * 1/2}{0/1^2} = 97 \quad \text{رابطه (۲)}$$

با توجه به گستردگی استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، برای انتخاب اعضای نمونه در پژوهش حاضر، از روش نمونه در دسترس استفاده شده است. به کمک این روش تعداد ۱۲۵ نفر از جامعه مورد نظر انتخاب شد و مورد بررسی قرار گرفت به نحوی که

پرسش‌نامه، با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۱۶، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. مقدار آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه‌های توزیع شده ۹۴/۲٪ بود. لذا، می‌توان پذیرفت که پرسش‌نامه از پایایی خوبی برخوردار است.

یافته‌های پژوهش

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه انتخابی مندرج در جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان شامل ۴ گروه عمده با فراوانی ۲۵/۶٪ استادان دانشگاه، ۲۴٪ سرمایه‌گذار جزء، ۲۸٪ سرمایه‌گذار عمده و ۲۲/۴٪ کارکنان نهاد ناظر و قانون‌گذار است. از کل نمونه مورد مطالعه، ۸۱٪ مرد و ۱۹٪ زن بوده که میانگین سنی آن‌ها ۳۸ سال، جوان‌ترینشان ۲۴ و مسن‌ترین آن‌ها ۷۵ سال سن دارد. حدود ۲۶/۴٪ افراد نمونه دارای مدرک کارشناسی، ۴۵/۶٪ دارای مدرک کارشناسی ارشد، ۲۳/۲٪ دارای مدرک دکتری و ۴/۸٪ دارای سایر مدارک تحصیلی

بوده‌اند. حدود ۵۳٪ پاسخ‌دهندگان در رشته حسابداری، ۲۸٪ در رشته‌های مدیریت، اقتصاد یا سایر رشته‌های مالی مرتبط و ۱۹٪ در سایر رشته‌های غیرمالی تحصیل کرده‌اند.

برای بررسی اهمیت هر یک از مؤلفه‌های طرح شده به‌عنوان مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها از آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون استفاده شد که در آن متوسط اهمیت هر یک از عوامل با متوسط ۳ مقایسه شده است. نتایج بررسی (صرف نظر از گروه مورد بررسی) ارائه شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که با توجه به سطح معناداری آزمون و پاسخ‌های فرد در هر دسته، غیر از عوامل «عضویت در نهادها یا سازمان‌های طرفدار محیط‌زیست» با سطح معناداری ۰/۱۱۳ و «اعطای مرخصی با حقوق به کارمندان برای انجام کارهای عام‌المنفعه» با سطح معناداری ۰/۸۱۲، که اهمیت آن‌ها از نظر پاسخ‌دهندگان برابر متوسط است (سطح معناداری بزرگ‌تر از ۵٪)، سایر عوامل از اهمیتی بالاتر از متوسط برخوردارند (سطح معناداری کوچک‌تر از ۵٪).

جدول ۱: فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب مدرک تحصیلی و گروه

گروه						
تحصیلات	استاد دانشگاه	سرمایه‌گذار جزء	سرمایه‌گذار عمده	نهاد قانون‌گذار	فراوانی	درصد
کارشناسی	۰	۱۹	۱۲	۲	۳۳	۲۶/۴٪
کارشناسی ارشد	۱۰	۴	۲۰	۲۳	۵۷	۴۵/۶٪
دکتری	۲۲	۱	۳	۳	۲۹	۲۳/۲٪
سایر	۰	۶	۰	۰	۶	۴/۸٪
فراوانی	۳۲	۳۰	۳۵	۲۸	۱۲۵	۱۰۰٪
درصد	۲۵/۶٪	۲۴٪	۲۸٪	۲۲/۴٪	۱۰۰٪	

محتوای گزارشگری اجتماعی باید دربرگیرنده همه این ابعاد باشد.

برای مقایسه اهمیت عناوین مختلف مسئولیت‌های اجتماعی از طرح اندازه‌های مکرر استفاده شد. فرض کرویت (فرض همگنی ماتریس واریانس-کواریانس) از پیش فرض‌های آزمون آماری تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر است. لذا، قبل از اجرای این آزمون لازم است فرض کرویت بررسی شود. نتایج آزمون ماچلی، مندرج در جدول شماره ۴، برای آزمون فرضیه کروی بودن نشان می‌دهد که با توجه به

نتایج آزمون تی استیودنت یک نمونه‌ای مندرج در جدول شماره ۳، برای بررسی میزان اهمیت هر گروه از مؤلفه‌های مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها نشان می‌دهد که با توجه به مقدار آماره t و سطح معناداری آزمون، در سطح معناداری ۰/۵، تمامی آن‌ها، از نظر پاسخ‌دهندگان، از اهمیت بیشتر از متوسط برخوردار است. به این معنا که استفاده‌کنندگان خواهان افشاء و ارائه تمامی ابعاد مرتبط با مسئولیت‌های اجتماعی در گزارش مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها هستند. به عبارت دیگر، از نظر استفاده‌کنندگان، چارچوب و

جدول ۲: آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون برای بررسی و تحلیل اهمیت هر یک از عوامل

سطح معناداری	میزان اهمیت			شاخص‌های ارائه شده
	متوسط درصد	پایین‌تر از متوسط درصد	بالتر از متوسط درصد	
<۰/۰۰۱	۸	۵/۶۰	۸۶/۴۰	الف. زیست‌محیطی:
<۰/۰۰۱	۱۵/۲۰	۷/۲۰	۷۷/۶۰	۱. بازیافت ضایعات یا استفاده مجدد از مواد دور ریختنی
<۰/۰۰۱	۱۸/۴۰	۸	۷۳/۶۰	۲. استفاده بهینه از منابع طبیعی به منظور کاهش ضایعات احتمالی
<۰/۰۰۱	۱۵/۲۰	۳/۲۰	۸۱/۶۰	۳. اعطای کمک مالی برای حفاظت از طبیعت و محیط‌زیست
<۰/۰۰۱	۶/۴۰	۴/۸۰	۸۸/۸۰	۴. خرید و استفاده از مواد اولیه، محصولات و ملزومات سازگار با محیط‌زیست
<۰/۰۰۱	۱۶	۴/۸۰	۷۹/۲۰	۵. کنترل آلودگی (هوا، آب و خاک)
<۰/۰۰۱	۱۲	۶/۴۰	۸۱/۶۰	۶. جلوگیری از ضرر و زیان‌های محیط‌زیستی
<۰/۰۰۱	۲۲/۴۰	۱۷/۶۰	۶۰	۷. حفاظت از منابع طبیعی
<۰/۰۰۱	۲۸/۸۰	۱۹/۲۰	۵۲	۸. پژوهش‌های زیست‌محیطی
۰/۰۴۲	۳۳/۶۰	۲۲/۴۰	۴۴	۹. حساس‌سازی زیست‌محیطی
<۰/۰۰۱	۲۱/۶۰	۱۲	۶۶/۴۰	۱۰. حمایت از فعالیت گروه‌های طرفدار محیط‌زیست
<۰/۰۰۱	۱۱/۲۰	۳/۲۰	۸۵/۶۰	۱۱. هدف‌ها، راهبردها و سیاست‌های زیست‌محیطی
<۰/۰۰۱	۲۳/۲۰	۱۰/۴۰	۶۶/۴۰	۱۲. خرید یا استفاده از مواد و محصولات سازگار با محیط‌زیست
<۰/۰۰۱	۱۲	۸	۸۰	۱۳. دعاوی حقوقی گذشته، حال و بالقوه مرتبط با محیط‌زیست
۰/۱۱۳	۴۱/۶۰	۲۰/۸۰	۳۷/۶۰	۱۴. سرمایه‌گذاری‌های انجام شده برای کاهش اثرات مخرب زیست‌محیطی
<۰/۰۰۱	۱۸/۴۰	۱۴/۴۰	۶۷/۲۰	۱۵. عضویت در نهادها یا سازمان‌های طرفدار محیط‌زیست
<۰/۰۰۱				۱۶. برنامه‌های آموزشی در راستای آگاه‌کردن کارکنان از اهمیت حفظ محیط‌زیست

ادامه جدول ۲

ب. مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی				
<۰/۰۰۱	۲۰	۱۳/۶۰	۶۶/۴۰	۱. پشتیبانی یا کمک بلاعوض به قشر فقیر و آسیب‌پذیر جامعه
				۲. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمات به
۰/۰۰۱	۳۶	۱۷/۶۰	۴۶/۴۰	انجمن‌های ملی و محلی غیرانتفاعی
<۰/۰۰۱	۲۰/۸۰	۸/۸۰	۷۰/۴۰	۳. اعطای کمک هزینه تحصیلی به دانشجویان مستعد و نیازمند
<۰/۰۰۱	۲۲/۴۰	۱۴/۴۰	۶۳/۲۰	۴. اعطای کمک مالی به مؤسسات خیریه
<۰/۰۰۱	۱۹/۲۰	۲۱/۶۰	۵۹/۲۰	۵. اولویت در استخدام دانش‌آموختگان بومی
				۶. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمات مورد نیاز
<۰/۰۰۱	۳۰/۴۰	۱۷/۶۰	۵۲	مراکز آموزشی در صورت دارا بودن شرایط لازم
				۷. ارائه فرصت‌های کارآموزی و انتقال تجربه و دانش برای
<۰/۰۰۱	۲۷/۲۰	۶/۴۰	۶۶/۴۰	دانشجویان و دانش‌آموزان
<۰/۰۰۱	۲۸/۸۰	۸/۸۰	۶۲/۴۰	۸. حمایت از صنایع محلی
				۹. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به مشارکت در
<۰/۰۰۱	۳۲/۸۰	۱۹/۲۰	۴۸	فعالیت‌های عام‌المنفعه
<۰/۰۰۱	۲۱/۶۰	۴	۷۴/۴۰	۱۰. تأمین رضایت مشتری به میزان بالاتری نسبت به متوسط صنعت
				۱۱. برخورد اخلاقی با کارکنانی که معیارها و هنجارهای صنعت
<۰/۰۰۱	۲۴/۸۰	۸/۸۰	۶۶/۴۰	را رعایت نمی‌کنند
<۰/۰۰۱	۲۵/۶۰	۹/۶۰	۶۴/۸۰	۱۲. کمک مالی به مراکز عملی و پژوهشی
				۱۳. اعطای مرخصی با حقوق به کارکنان برای انجام کارهای
۰/۸۱۲	۳۸/۴۰	۳۱/۲۰	۳۰/۴۰	عام‌المنفعه
<۰/۰۰۱	۲۷/۲۰	۱۰/۴۰	۶۲/۴۰	۱۴. تأمین مالی طرح‌های بهداشت عمومی
<۰/۰۰۱	۲۳/۲۰	۹/۶۰	۶۷/۲۰	۱۵. هدف‌ها، سیاست‌ها و مأموریت‌های اجتماعی شرکت
پ. منابع انسانی				
<۰/۰۰۱	۲۰	۷/۲۰	۷۲/۸۰	۱. برنامه‌های ایجاد توازن بین کار و زندگی شخصی کارکنان
<۰/۰۰۱	۱۶	۳/۲۰	۸۰/۸۰	۲. برنامه‌های آموزشی کارکنان
<۰/۰۰۱	۳۳/۶۰	۱۶/۸۰	۴۹/۶۰	۳. برنامه‌های مسافرتی پیشنهادی به کارکنان
<۰/۰۰۱	۲۲/۴۰	۸/۸۰	۶۸/۸۰	۴. تشویق کارکنان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر
				۵. حقوق و مزایای کارکنان شامل برنامه‌های تقسیم سود به
<۰/۰۰۱	۲۲/۴۰	۴/۸۰	۷۲/۸۰	کارکنان، وام‌ها و سایر مزایای پرداختی
<۰/۰۰۱	۱۶	۸/۸۰	۷۵/۲۰	۶. نبود تبعیض در استخدام کارکنان
<۰/۰۰۱	۲۲/۴۰	۹/۶۰	۶۸	۷. برنامه‌های مربوط به مشارکت کارکنان در مالکیت واحدها
<۰/۰۰۱	۲۱/۶۰	۷/۲۰	۷۱/۲۰	۸. ورزش، سرگرمی و تفریح کارکنان
ت. انرژی				
<۰/۰۰۱	۴	۲/۴	۹۳/۶۰	۱. صرفه‌جویی یا استفاده بهینه از انرژی
<۰/۰۰۱	۱۶/۸	۳/۲	۸۰	۲. پژوهش به منظور ارتقاء بهره‌وری از انرژی
<۰/۰۰۱	۲۳/۲	۴	۷۲/۸۰	۳. دریافت پاداش و یا جریمه در رابطه با مصرف انرژی

ادامه جدول ۲

۰/۰۰۱	۹/۶	۲/۴	۸۸	۴. سیاست‌های مرتبط به استفاده کارآمد و کاهش مصرف انرژی در شرکت
۰/۰۰۱	۶/۴	۴/۸	۸۸/۸۰	۵. استفاده از منابع جدید انرژی (به عنوان نمونه، انرژی خورشیدی)
ث. بهداشت و ایمنی				
۰/۰۰۱	۷/۲	۲/۴	۹۰/۴۰	۱. بهداشت و ایمنی محیط کار
۰/۰۰۱	۹/۶	۲/۴	۸۸	۲. سلامت مشتری
۰/۰۰۱	۸	۲/۴	۸۹/۶۰	۳. سلامت محصول
۰/۰۰۱	۱۴/۴	۴	۸۱/۶۰	۴. نرخ سوانح
۰/۰۰۱	۱۱/۲	۱/۶	۸۷/۲۰	۵. جبران ضرر و زیان‌های احتمالی
ج. رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)				
۰/۰۰۱	۱۰/۴	۴	۸۵/۶۰	۱. شکایت‌های طرح شده بر علیه شرکت
۰/۰۰۱	۱۷/۶	۹/۶	۷۲/۸۰	۲. شکایت‌های طرح شده له شرکت

جدول ۳: آزمون تی استیودنت یک نمونه‌ای برای بررسی میانگین اهمیت هر یک از ابعاد مطرح شده با مقدار متوسط

ابعاد	میانگین	انحراف معیار	آماره t آزمون	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف	
					کران بالا	کران پایین
زیست محیطی	۳/۸۸	۰/۷۴	۱۳/۳۶	۰/۰۰۱	۱/۰۱۹	۰/۷۵
مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۳/۶۱	۰/۶۷	۱۰/۲۴	۰/۰۰۱	۰/۷۳	۰/۴۹
منابع انسانی	۳/۸۶	۰/۶۸	۱۴/۰۲۶	۰/۰۰۱	۰/۹۸	۰/۷۴
انرژی	۴/۲۱	۰/۶۶	۲۰/۳۷	۰/۰۰۱	۱/۳۲	۱/۰۹
بهداشت و ایمنی	۴/۲۹	۰/۵۹	۲۴/۲۸	۰/۰۰۱	۱/۴۰	۱/۱۹
رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	۴/۰۳	۰/۹۴	۱۲/۲۷	۰/۰۰۱	۱/۱۹	۰/۸۶

جدول ۴: آزمون ماچلی برای بررسی کروی بودن به طور کل

متغیر	آماره ماچلی	سطح معناداری	اپسیلون
مسئولیت‌های اجتماعی	۰/۳۷۳	۰/۰۰۱	۰/۶۸۳

سطح معناداری (کمتر از ۵٪) فرضیه کروی بودن رد شده و با توجه به این که مقدار اپسیلون از ۰/۷۵ کم‌تر است، در ادامه، برای مقایسه مؤلفه‌ها از دیدگاه آماره F و سطح معناداری مندرج در جدول شماره پاسخ‌دهندگان، از آزمون گرین هاوس گریسر استفاده شده است.

«رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)»، به ترتیب، دارای بیشترین متوسط اهمیت است.

به‌طور کلی، اولویت ذی‌نفعان در مورد اهمیت موضوع‌های مسئولیت اجتماعی به شرح زیر است:

- اولویت اول: «بهداشت و ایمنی» و «انرژی»، به ترتیب، در اولویت اول اهمیت قرار دارد.

- اولویت دوم: «رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)»، «زیست‌محیطی» و «منابع انسانی»، به ترتیب، در اولویت دوم اهمیت قرار دارد. البته، مؤلفه «رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)» از لحاظ میزان اهمیت اختلاف چندانی با موضوع «انرژی» ندارد.

- اولویت سوم: موضوع «مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی» نیز در اولویت آخر اهمیت قرار دارد.

نتایج آزمون‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده این است که بیش‌تر ذی‌نفعان خواهان افشاء اطلاعات و شفاف‌سازی در زمینه جنبه‌های مختلف مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها هستند. اهمیت بالای افشاء موضوع‌ها و شاخص‌های مسئولیت اجتماعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان نشان‌دهنده این است که آن‌ها در این

۵ نشان می‌دهد که از نظر پاسخ‌دهندگان اهمیت مؤلفه‌ها یکسان نیست. نتایج آزمون حداقل تفاوت معنادار برای تشخیص اختلاف‌های معنادار، مندرج در جدول شماره ۶، نشان می‌دهد که اختلاف میانگین اهمیت سه مؤلفه «موضوع‌های زیست‌محیطی»، «منابع انسانی» و «رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)»، به ترتیب، با متوسط اهمیت ۳/۸۸۸، ۳/۸۶۰ و ۴/۰۲۸، دو مؤلفه «انرژی» و «بهداشت و ایمنی»، به ترتیب، با متوسط اهمیت ۴/۲۰۸ و ۴/۲۹۹ و نیز دو مؤلفه «انرژی» و «رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)»، به ترتیب، با متوسط اهمیت ۴/۲۰۸ و ۴/۰۲۸ معنادار نیست، در حالی که میانگین اهمیت سایر مؤلفه‌ها اختلاف معنادار دارند. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه «مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی» با متوسط اهمیت ۳/۶۱۵ دارای کم‌ترین متوسط اهمیت است. میانگین اهمیت مؤلفه‌های «زیست‌محیطی»، «منابع انسانی» و «رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)» تقریباً یکسان و بیشتر از متوسط اهمیت مؤلفه «مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی» است. افزون بر این، مؤلفه‌های «بهداشت و ایمنی»، «انرژی» و

جدول ۵: آزمون اندازه‌گیری‌های مکرر برای مقایسه میانگین‌های اهمیت مؤلفه‌ها از دیدگاه پاسخ‌دهندگان

شاخص	میانگین	آماره آزمون F	سطح معناداری
زیست‌محیطی	۳/۸۸۸		
مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۳/۶۱۵		
منابع انسانی	۳/۸۶۰	۲۴/۸۳۵	۰/۰۰۱
انرژی	۴/۲۰۸		
بهداشت و ایمنی	۴/۲۹۹		
رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	۴/۰۲۸		

جدول ۶: آزمون حداقل تفاوت معنادار برای مقایسه میانگین‌های اهمیت مؤلفه‌ها به‌طور کلی

سطح معناداری	اختلاف میانگین (۱ و ۲)	مسئولیت‌های اجتماعی (۲)	مسئولیت‌های اجتماعی (۱)
۰/۰۰۱	۰/۲۷۳	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	زیست‌محیطی
۰/۶۸۳	۰/۰۲۸	منابع انسانی	
۰/۰۰۱	(۰/۳۲۱)	انرژی	
۰/۰۰۱	(۰/۴۱۲)	بهداشت و ایمنی	
۰/۱۶۷	(۰/۱۴۰)	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	
۰/۰۰۱	(۰/۲۷۳)	زیست‌محیطی	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی
۰/۰۰۱	(۰/۲۴۵)	منابع انسانی	
۰/۰۰۱	(۰/۵۹۳)	انرژی	
۰/۰۰۱	(۰/۶۸۴)	بهداشت و ایمنی	
۰/۰۰۱	(۰/۴۱۳)	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	
۰/۶۸۳	(۰/۰۲۸)	زیست‌محیطی	منابع انسانی
۰/۰۰۱	۰/۲۴۵	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	
۰/۰۰۱	(۰/۳۴۸)	انرژی	
۰/۰۰۱	(۰/۴۳۹)	بهداشت و ایمنی	
۰/۰۵	(۰/۱۶۸)	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	
۰/۰۰۱	۰/۳۲۱	زیست‌محیطی	انرژی
۰/۰۰۱	۰/۵۹۳	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	
۰/۰۰۱	۰/۳۴۸	منابع انسانی	
۰/۱۲۳	(۰/۰۹۱)	بهداشت و ایمنی	
۰/۰۵	۰/۱۸	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	
۰/۰۰۱	۰/۴۱۲	زیست‌محیطی	بهداشت و ایمنی
۰/۰۰۱	۰/۶۸۴	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	
۰/۰۰۱	۰/۴۳۹	منابع انسانی	
۰/۱۲۳	۰/۰۹۱	انرژی	
۰/۰۰۱	۰/۲۷۱	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	
۰/۱۶۷	۰/۱۴۰	زیست‌محیطی	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)
۰/۰۰۱	۰/۴۱۳	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	
۰/۰۵	۰/۱۶۸	منابع انسانی	
۰/۰۵	(۰/۱۸)	انرژی	
۰/۰۰۱	(۰/۲۷۱)	بهداشت و ایمنی	

مسئولیت شرکت‌ها در مقابل جامعه به این معنا است که آن‌ها باید ضمن توجه به سودآوری و انجام وظیفه در مقابل سهامداران، مسئولیت‌های اجتماعی در قبال کارکنان، جامعه و محیط‌زیست را نیز بر عهده گیرند. هم‌چنین، نتایج نشان می‌دهد که گروه‌های مختلف

زمینه هم‌عقیده‌اند که مسئولیت شرکت‌ها نسبت به جامعه و عامه مردم فراتر از ارائه کالا و خدمات است. شرکت‌ها باید از نقش تاریخی خود که کسب سود و تبعیت از قوانین است فراتر رفته و نسبت به کلیه اعمال، برنامه‌ها و سیاست‌های خود پاسخ‌گو باشند.

افراد کمک کرده و تأثیر مثبتی بر ثبات خانواده‌ها و نحوه زندگی آن‌ها داشته باشند. در مرحله آخر، ذی‌نفعان انتظار دارند که شرکت‌ها مشارکت اجتماعی و خیریه بیشتری با جامعه داشته باشند، خود را بیشتر با جامعه هماهنگ کنند و در اجرای اقدامات سازمانی خود، منافع سایر اعضای جامعه را نیز مدنظر قرار دهند تا از این طریق بهتر مورد پذیرش جامعه قرار گیرند و در درازمدت نیز به موفقیت بیشتری دست یابند. جدول شماره ۷ چارچوب و محتوای گزارشگری اجتماعی پیشنهادی در ایران بر اساس اولویت استفاده کنندگان از صورت‌های مالی را نشان می‌دهد. به منظور انجام بررسی‌های بیشتر، دیدگاه استفاده کنندگان صورت‌های مالی به تفکیک گروه‌های پاسخ‌گو، به‌عنوان یک متغیر مداخله‌گر که ممکن است بر نتایج حاصل تأثیرگذار باشد، نیز مورد بررسی قرار گرفت.

در جدول شماره ۸، نتایج آزمون تی‌استیودنت یک نمونه‌ای برای بررسی میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی به تفکیک گروه‌های مورد بررسی درج شده است. با توجه به مقدار آماره t و سطح معناداری آزمون، در سطح معناداری ۰/۵، همه عناوین مسئولیت‌های اجتماعی، از نظر پاسخ‌دهندگان در همه گروه‌های مورد بررسی، از اهمیت بیشتر از متوسط برخوردار است.

جدول شماره ۹ اولویت‌های پاسخ‌دهندگان را به تفکیک گروه پاسخ‌گو نشان می‌دهد. موضوع‌های مربوط به «بهداشت و ایمنی» و «انرژی» در بیش‌تر گروه‌ها، به ترتیب، اولویت‌های اول و دوم را دارد که

ذی‌نفع، شرکت‌ها را مسئول تأثیر اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی آن‌ها بر جوامعی که در آن فعالیت کرده، می‌دانند و خواستار پاسخ‌گویی و شفاف‌سازی سازمان‌ها در این زمینه‌ها هستند. در مرحله اول، آن‌ها خواستار شفاف‌سازی و توجه سازمان‌ها به بهداشت و ایمنی کارکنان، محصولات و خدمات و مصرف‌کنندگان خود بوده و از آنان انتظار دارند تا در برابر پیامدها و عوارض محصولات و خدمات خود مسئول باشند. در مرحله دوم، کلیه ذی‌نفعان بر این عقیده‌اند که با توجه به محدودیت منابع موجود، شرکت باید در حفظ آن مسئولانه عمل کرده و در استفاده از آن‌ها عاقلانه برخورد کند. سومین مؤلفه مورد توجه ذی‌نفعان، رعایت رویه‌های فعالیت عادلانه و افشاء مناسب در این زمینه است. چهارمین مؤلفه مورد توجه ذی‌نفعان موضوع‌های زیست‌محیطی است. در عصر حاضر با توجه به وجود برخی محدودیت‌های زیست‌محیطی و با وجود پدیده‌هایی مانند آلودگی محیط‌زیست، تخریب محیط طبیعی و نشت مواد آلوده به طبیعت بر اثر فعالیت‌های صنعتی، همگان بر این موضوع توافق نظر دارند که مدیران بنگاه‌های اقتصادی باید تأثیر زیست‌محیطی حاصل از فعالیت‌های عملیاتی خود را کاهش دهند و خواستار این هستند که شرکت‌ها اطلاعات مربوط به هزینه‌های زیست‌محیطی را نیز در تصمیم‌گیری‌های خود در نظر بگیرند. در مرحله پنجم، ذی‌نفعان خواستار این هستند که شرکت‌ها با توجه بیشتر به نیازهای کارکنان خود و با نبود تبعیض در امور استخدامی، به خلق کیفیت بهتر در زندگی

جدول ۷: چارچوب و محتوای گزارشگری اجتماعی پیشنهادی در ایران بر اساس اولویت استفاده کنندگان صورت‌های مالی

الف. بهداشت و ایمنی
۱. بهداشت و ایمنی محیط کار
۲. سلامت محصول
۳. سلامت مشتری
۴. جبران ضرر و زیان‌های احتمالی
۵. نرخ سوانح
ب. انرژی
۱. صرفه‌جویی یا استفاده بهینه از انرژی
۲. استفاده از منابع جدید انرژی (به عنوان نمونه، انرژی خورشیدی)
۳. سیاست‌های مرتبط به استفاده کارآمد و کاهش مصرف انرژی در شرکت
۴. پژوهش به منظور ارتقاء بهره‌وری انرژی
۵. دریافت پاداش و یا جریمه در رابطه با مصرف انرژی
پ. رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)
۱. شکایت‌های طرح شده بر علیه شرکت
۲. شکایت‌های طرح شده له شرکت
ت. زیست‌محیطی
۱. کنترل آلودگی (هوا، آب و خاک)
۲. بازیافت ضایعات یا استفاده مجدد از مواد دور ریختنی
۳. خرید یا استفاده از مواد و محصول سازگار با محیط‌زیست
۴. خرید و استفاده از مواد اولیه، محصول و ملزومات سازگار با محیط‌زیست
۵. حفاظت از منابع طبیعی
۶. سرمایه‌گذاری‌های انجام شده برای کاهش تأثیر مخرب زیست‌محیطی
۷. جلوگیری از ضرر و زیان‌های محیط‌زیستی
۸. استفاده بهینه از منابع طبیعی به منظور کاهش ضایعات احتمالی
۹. اعطای کمک مالی برای حفاظت از طبیعت و محیط زیست
۱۰. برنامه‌های آموزشی در راستای آگاه کردن کارکنان از اهمیت حفظ محیط‌زیست
۱۱. دعاوی حقوقی گذشته، حال و بالقوه مرتبط با محیط‌زیست
۱۲. هدف‌ها، راهبردها و سیاست‌های زیست‌محیطی
۱۳. پژوهش‌های زیست‌محیطی
۱۴. حسابرسی زیست‌محیطی
۱۵. حمایت از فعالیت گروه‌های طرفدار محیط‌زیست
۱۶. عضویت در نهادها یا سازمان‌های طرفدار محیط‌زیست
ج. منابع انسانی
۱. برنامه‌های آموزشی کارکنان
۲. نبود تبعیض در استخدام کارکنان
۳. حقوق و مزایای کارکنان شامل برنامه‌های تقسیم سود به کارکنان، وام‌ها و سایر مزایای پرداختی

ادامه جدول ۷

۴. برنامه‌های ایجاد توازن بین کار و زندگی شخصی کارکنان
۵. ورزش، سرگرمی و تفریح کارکنان
۶. تشویق کارکنان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر
۷. برنامه‌های مربوط به مشارکت کارکنان در مالکیت واحدها
۸. برنامه‌های مسافرتی پیشنهادی به کارکنان

ج. مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی

۱. تأمین رضایت مشتری به میزان بالاتری نسبت به متوسط صنعت
۲. اعطای کمک هزینه تحصیلی به دانشجویان مستعد و نیازمند
۳. هدف‌ها، سیاست‌ها و مأموریت‌های اجتماعی شرکت
۴. ارائه فرصت‌های کارآموزی و انتقال تجربه‌ها و دانش برای دانشجویان و دانش‌آموزان
۵. برخورد اخلاقی با کارکنانی که معیارها و هنجارهای صنعت را رعایت نمی‌کنند
۶. پشتیبانی یا کمک بلاعوض به قشر فقیر و آسیب‌پذیر جامعه
۷. کمک مالی به مراکز عملی و پژوهشی
۸. اعطای کمک مالی به مؤسسه‌های خیریه
۹. حمایت از صنایع محلی
۱۰. تأمین مالی طرح‌های بهداشت عمومی
۱۱. اولویت در استخدام دانش‌آموختگان بومی
۱۲. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمات مورد نیاز مراکز آموزشی در صورت واجد شرایط بودن
۱۳. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه
۱۴. مشارکت شرکت و تشویق کارکنان به ارائه خدمت به انجمن‌های ملی و محلی غیرانتفاعی
۱۵. اعطای مرخصی با حقوق به کارکنان برای انجام کارهای عام‌المنفعه

جدول ۸: آزمون تی استیودنت یک نمونه‌ای برای مقایسه متوسط اهمیت هر یک از ابعاد با مقدار متوسط به تفکیک گروه مورد بررسی

ابعاد	گروه‌های پاسخ‌دهنده	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف	
						کران پایین	کران بالا
زیست محیطی	استادان	۴/۰۸	۰/۶۰	۳۸/۴۰	۰/۰۰۱	۳/۸۶	۴/۰۸
	سرمایه‌گذاران جزء	۴/۰۵	۰/۸۰	۲۷/۷۶	۰/۰۰۱	۳/۷۶	۴/۰۵
	سرمایه‌گذاران عمده	۳/۶۲	۰/۷۸	۲۷/۳۸	۰/۰۰۱	۳/۳۵	۳/۶۲
	نهاد قانون‌گذار	۳/۸۲	۰/۷۰	۲۸/۸۳	۰/۰۰۱	۳/۵۵	۳/۸۲
مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	استادان	۳/۷۴	۰/۵۷	۳۷/۳۳	۰/۰۰۱	۳/۵۳	۳/۷۴
	سرمایه‌گذاران جزء	۳/۹۰	۰/۵۷	۳۷/۷۷	۰/۰۰۱	۳/۶۹	۳/۹۰
	سرمایه‌گذاران عمده	۳/۲۹	۰/۷۱	۲۷/۵۲	۰/۰۰۱	۳/۰۴	۳/۲۹
	نهاد قانون‌گذار	۳/۵۸	۰/۷۰	۲۷/۲۳	۰/۰۰۱	۳/۳۱	۳/۵۸
منابع انسانی	استادان	۳/۹۱	۰/۶۲	۳۵/۶۱	۰/۰۰۱	۳/۶۹	۳/۹۱
	سرمایه‌گذاران جزء	۳/۹۶	۰/۵۷	۳۷/۹۲	۰/۰۰۱	۳/۷۴	۳/۹۶
	سرمایه‌گذاران عمده	۳/۶۸	۰/۷۲	۳۰/۳۸	۰/۰۰۱	۳/۴۴	۳/۶۸
	نهاد قانون‌گذار	۳/۹۲	۰/۸۱	۲۵/۵۵	۰/۰۰۱	۳/۶۰	۳/۹۲

ادامه جدول ۸

۴/۱۶	۳/۹۱	۰/۰۰۱	۳۳/۱۶	۰/۷۱	۴/۱۶	استادان	
۴/۴۰	۴/۱۹	۰/۰۰۱	۴۳/۵۵	۰/۵۵	۴/۴۰	سرمایه گذاران جزء	انرژی
۴/۰۴	۳/۷۸	۰/۰۰۱	۳۱/۰۵	۰/۷۷	۴/۰۴	سرمایه گذاران عمده	
۴/۲۶	۴/۰۶	۰/۰۰۱	۴۲/۵۲	۰/۵۳	۴/۲۶	نهاد قانون گذار	
۴/۱۸	۳/۹۴	۰/۰۰۱	۳۵/۰۶	۰/۶۷	۴/۱۸	استادان	
۴/۴۳	۴/۲۳	۰/۰۰۱	۴۴/۴۷	۰/۵۵	۴/۴۳	سرمایه گذاران جزء	بهداشت و ایمنی
۴/۱۹	۳/۹۸	۰/۰۰۱	۴۱/۵۸	۰/۶۰	۴/۱۹	سرمایه گذاران عمده	
۴/۴۳	۴/۲۲	۰/۰۰۱	۴۴/۰۰	۰/۵۳	۴/۴۳	نهاد قانون گذار	
۳/۸۱	۳/۴۳	۰/۰۰۱	۲۰/۱۹	۱/۰۷	۳/۸۱	استادان	
۳/۸۷	۳/۴۳	۰/۰۰۱	۱۸/۰۴	۱/۱۷	۳/۸۷	سرمایه گذاران جزء	رویه‌های فعالیت عادلانه
۴/۲۳	۳/۹۸	۰/۰۰۱	۳۴/۷۰	۰/۷۲	۴/۲۳	سرمایه گذاران عمده	(کسب و کار)
۴/۲۰	۳/۹۵	۰/۰۰۱	۳۴/۵۲	۰/۶۴	۴/۲۰	نهاد قانون گذار	

جدول ۹: اولویت‌های گروه‌های مختلف پاسخ‌گو

نهاد قانون گذار		سرمایه گذاران عمده		سرمایه گذاران جزء		استادان	
اهمیت	مؤلفه	اهمیت	مؤلفه	اهمیت	مؤلفه	اهمیت	مؤلفه
۴/۴۳	بهداشت و ایمنی	۴/۲۳	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	۴/۴۳	بهداشت و ایمنی	۴/۱۸	بهداشت و ایمنی
۴/۲۶	انرژی	۴/۱۹	بهداشت و ایمنی	۴/۴۰	انرژی	۴/۱۶	انرژی
۴/۲۰	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	۴/۰۴	انرژی	۴/۰۵	موضوع‌های زیست‌محیطی	۴/۰۸	زیست‌محیطی
۳/۹۲	منابع انسانی	۳/۶۸	منابع انسانی	۳/۹۶	منابع انسانی	۳/۹۱	منابع انسانی
۳/۸۲	موضوع‌های زیست‌محیطی	۳/۶۲	زیست‌محیطی	۳/۹۰	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۳/۸۱	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)
۳/۵۸	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۳/۲۹	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۳/۸۷	رویه‌های فعالیت عادلانه (کسب و کار)	۳/۷۴	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی

سایر موضوع‌های مسئولیت‌های اجتماعی از اهمیت کم‌تری برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در دهه‌های اخیر با توجه به افزایش آگاهی‌های اجتماعی به‌عنوان

نشان‌دهنده اهمیت موضوع از دیدگاه بیشتر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است. موضوع‌های مربوط به «منابع انسانی» از نظر تمامی پاسخ‌دهندگان از اولویت چهارم برخوردار بوده و موضوع‌های مربوط به «مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی» نیز در بیشتر گروه‌ها در ردیف آخرین اولویت قرار دارد؛ در نتیجه، می‌توان اظهار داشت که این موضوع نسبت به

(۲۶-۲۳) نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان برای موضوع‌های بهداشت و ایمنی و انرژی در مقایسه با موضوع‌های زیست محیطی اهمیت بیشتری قائل هستند. همچنین، در مقایسه با نتایج پژوهش لانتوس (۳۵) پاسخ‌دهندگان پژوهش حاضر، اهمیت کم‌تری برای مسئولیت اجتماعی مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و بشر دوستانه نسبت به سایر مسئولیت‌ها قائل هستند. به طور کلی، شرکت‌ها باید نسبت به انتظارات ذی‌نفعانشان در مورد ایفای مسئولیت‌های اجتماعی آگاه بوده و برای تأمین آن‌ها تلاش کنند. برای تحقق این امر پیش‌زمینه‌هایی مانند تعریف و تبیین چارچوب مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها، تبیین شاخص‌های لازم برای اندازه‌گیری و گزارش آن‌ها لازم است.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

می‌توان موارد زیر را در مورد مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها مورد بررسی قرار داد:

۱. بررسی میزان توجه شرکت‌ها به مسئولیت‌های اجتماعی خود و میزان افشای این مسئولیت‌ها در گزارش‌ها.
۲. بررسی نظرهای گروه‌های بیشتری از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی و ذی‌نفعان مانند بانک‌ها.
۳. بررسی نظر شرکت‌های فعال در صنایع مختلف در مورد مسئولیت‌های اجتماعی آن‌ها در برابر جامعه.

محدودیت‌های پژوهش

معمولاً در فرایند انجام پژوهش علمی، شرایط و مواردی وجود دارد که چندان در کنترل پژوهشگر

الگوی غالب در حوزه اداره شرکت‌ها و به‌عنوان یک فرایند مؤثر برای حفظ و گسترش روابط بین‌بنگاه اقتصادی و ذی‌نفعان آنان در نظر گرفته شده است که به موجب آن سازمان‌ها بر حفظ منافع ذی‌نفعان آنان نه فقط از طریق انطباق با الزامات قانونی بلکه با گسترش و ارائه اختیاری و داوطلبانه تعهدات و مسئولیت‌های اجتماعی خود برای افزایش ارزش به جامعه تأکید دارند اما متأسفانه در کشور ما این موضوع از اهمیت و جایگاه خاص خود برخوردار نبوده و متداول نیست و بسیاری از شرکت‌ها هم‌چنان مسئولیت و گزارشگری اجتماعی را در زنجیره عملکرد خود نادیده می‌گیرند. شرکت‌ها باید آگاه باشند که مسئولیت و تعهداتشان نسبت به جامعه فراتر از ارائه خدمات و تهیه کالا است و فعالیت و سرمایه‌گذاری در مورد موضوع‌های مختلف مسئولیت‌های اجتماعی بخشی از تعهد و وظیفه آنان به‌منظور پیشبرد هدف‌های شرکت‌ها است. همان‌طور که نتایج پژوهش حاضر نیز نشان می‌دهد استفاده‌کنندگان مختلف صورت‌های مالی اهمیت بالایی را برای افشای اجتماعی شرکت‌ها در نظر گرفته‌اند و خواهان افشای اطلاعات مربوط و شفاف‌سازی شرکت‌ها هستند. البته، با توجه به شرایط منحصر به فرد ایران و تفاوت آن با سایر کشورها از جنبه‌های مختلف (از جمله اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قانونی) و حتی بین بخش‌های مختلف در داخل کشور (۳۸) می‌توان انتظار داشت که اهمیت مسئولیت‌های اجتماعی مختلف از دیدگاه پاسخ‌گویان متفاوت با سایر کشورها باشد به طوری که نتایج پژوهش حاضر در مقایسه با پژوهش‌های پیشین

بوده و حاضر به پاسخ‌گویی به پرسش‌نامه نبودند. بنابراین، امکان بررسی نظارت آن‌ها به عنوان یکی از گروه‌های استفاده‌کننده صورت‌های مالی وجود نداشت.

۲. بررسی دیدگاه همه ذی‌نفعان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی به دلیل گسترده‌بودن آن امکان‌پذیر نبود.

نبوده و ممکن است نتایج پژوهش را تحت تأثیر قرار دهد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. مشکل عمده پژوهش حاضر همانند سایر پژوهش‌هایی که پرسش‌نامه اصلی‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات است، این است که برخی از پاسخ‌دهندگان از جمله بانک‌ها (به‌عنوان نهاد اعطاء‌کننده وام و اعتبار به شرکت‌ها)، به نتایج این‌گونه پژوهش‌ها بی‌اعتماد

References

- 1 Whitehouse, L. (2003). "Corporate Social Responsibility, Corporate Citizenship and the Global Compact: A New Approach to Regulating Corporate Social Power?", *Global Social Policy*, Vol. 3, No. 3, pp. 299-318.
- 2 Bhattacharya, C. B.; Korschun, D.; and S. Sen (2009). "Strengthening Stakeholder-Company Relationships through Mutually Beneficial Corporate Social Responsibility Initiatives", *Journal of Business Ethics*, Vol. 85, No. 1, pp. 257-272.
- 3 Pelozo, J. and L. Falkenberg (2009). "The Role of Collaboration in Achieving Corporate Social Responsibility Objectives", *California Management Review*, Vol. 51, No. 3, pp. 95-113.
- 4 Srivastava, M. (2013). "A Comprehensive Study of Corporate Social Responsibility with the Help of Rudyard Kipling's Model", *AIMA Journal of Management and Research*, Vol. 7, No. 1, pp. 1-12.
- 5 Bradish, C. and J. J. Cronin (2009). "Corporate Social Responsibility in Sport", *Journal of Sport Management*, Vol. 23, No. 6, pp. 691-697.
- 6 Lindgreen, A.; Swaen, V.; and F. Maon (2009). "Introduction: Corporate Social Responsibility Implementation", *Journal of Business Ethics*, Vol. 85, No. 2, pp. 251-256.
- 7 Votaw, D. O. (1973). "Genius Becomes Rare: A Comment on the Doctrine of Social Responsibility Pt. II.", *California Management Review*, Vol. 15, No. 1, pp. 5-19.
- 8 Thirumanickam, N.; Rajamanoharan, I. D.; and N. Nordin (2008). "Stakeholders' Perceptions and Expectations of Corporate Social Responsibility Reporting in Malaysia", *Proceedings of the 7th Australasian Conference for Social and Environmental Accounting Research, 7 to 9 December, The Centre for Accounting, Governance and Sustainability, The University of South Australia, Adelaide, Australia*.
- 9 Friedman, M. (1970). "The Social Responsibility of Business is to Increase It's Profits", *New York Times Magazine*, Vol. 32, No. 33, pp. 122-126.
- 10 Key, S. and S. J. Popkin (1998).

- “Integrating Ethics into the Strategic Management Process: Doing Well by Doing Good”, *Management Decision*, Vol. 36, Nos. 5 and 6, pp. 331-339.
- 11 Roman, R.; Hayibor, S.; and B. R. Agle (1999). “The Relationship between Social Performance and Financial Performance”, *Business and Society*, Vol. 38, No. 1, pp. 109-125.
- 12 Griffin, J. J. (2000). “Corporate Social Performance: Research Directions for the 21st Century”, *Business and Society*, Vol. 39, No. 4, pp. 479-493.
- 13 Rowley, T. and S. Berman (2000). “New Brand of Corporate Social Performance”, *Business and Society*, Vol. 39, No. 4, pp. 397-412.
- 14 Garriga, E. and D. Mele (2004). “Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 53, No. 1, pp. 51-71.
- 15 Preston, L. E. and J. E. Post (1975). *Private Management and Public Policy: Principle of Public Responsibility*, 1st Edition, New York: Prentice Hall Publications.
- 16 Freeman, R. E. and R. A. Philips (2002). “Stakeholder Theory: A Libertarian Defence”, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 12, No. 3, pp. 331-349.
- 17 Phillips, R. A.; Freeman, E.; and A. C. Wicks (2003). “What Stakeholder Theory is Not?”, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 13, No. 1, pp. 479-502.
- 18 United Nations (1999). “Global Compact”, Available at: www.unglobalcompact.org. [online] [25 January 2012].
- 19 Gladwin, T. N. and J. J. Kennelly (1995). “Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research”, *Academy of Management Review*, Vol. 20, No. 4, pp. 874-904.
- 20 Mele, D. (2002). *Not Only Stakeholder Interests. The Firm Oriented Toward the Common Good*, 1st Edition, Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- 21 Anderson, J. C. and A. W. Frankle (1980). “Voluntary Social Reporting: An Iso-Beta Portfolio Analysis”, *The Accounting Review*, Vol. 55, No. 3, pp. 467-479.
- 22 Solomon, J. F. and A. Solomon (2006). “Private Social, Ethical and Environmental Disclosure”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 19, No. 4, pp. 564-591.
- 23 Narver, J. C. (1971). “Rational Management Responses to External Effects”, *Academy of Management Journal*, Vol. 14, No. 1, pp. 99-115.
- 24 Hejazi, R.; Taheri, M.; and K. Islami (2014). “Indicating Environmental Costs in Soil Pollution”, *Journal of Health Accounting*, Vol. 3, No. 1. Ser. 7, pp. 42-60. [In Persian]
- 25 Al-Tuwajjri, S.; Christensen, T. E.; and K. E. Hughes (2004). “The Relations among Environmental Disclosure, Environmental Performance, and Economic Performance: A Simultaneous Equations Approach”, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 29, Nos. 5 and 6, pp. 447-471.
- 26 Spicer, B. H. (1978). “Investors, Corporate Social Performance and Information Disclosure: An Empirical Study”, *The Accounting Review*, Vol. 53, No. 1, pp. 94-111.
- 27 Belkaoui, A. (1976). “The Impact of the Disclosure of the Environmental Effects of Organizational Behaviour on the Market”, *Financial*

- Management*, Vol. 4, No. 4, pp. 26-31.
- 28 Cormier, D. and M. Magnan (2003). "Environmental Reporting Management: A Continental European Perspective", *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 22, No. 1, pp. 43-62.
- 29 Arab-salehi, M.; Sadeghi, G.; and M. Moeineddin (2013). "The Relationship between Social Responsibility and Financial Performance of the Companies Listed on the Tehran Stock Exchange", *Journal of Empirical Research in Accounting*, Vol. 3, No. 1, pp. 1-20. [In Persian]
- 30 Ahmadpour, A. and M. Farmanbordar (2013). "Investigating the Relationship between Corporate Social Responsibility and Prediction Error of Each Share", *Journal of Securities Exchange*, Vol. 6, No. 4, pp. 63-78. [In Persian]
- 31 Ghazizadeh, M.; Sardari, A.; Daneshkhahi, H.; and H. Raiesi (2013). "Identifying the Relationship between Corporate Social Responsibility and Customers Loyalty (A Case Study: Bank Mellat)", *Journal of New Marketing Research*, Vol. 3, No. 3, pp. 75-94. [In Persian]
- 32 Rezaie Dolatabadi, H.; Joushyar Najafabadi, L.; Khazaie-poul, J.; and R. Verij Kazemi (2013). "Analyzing the Effect of Corporate Social Responsibility on Symbolic Image, Performance Image and Brand Loyalty", *Journal of Business Management*, Vol. 5, No. 2, pp. 69-88. [In Persian]
- 33 Mahmudabadi, H.; Rezaee, Gh.; and A. Gorgani Firoozjah (2013). "Examining the Impact of Organizational Justice on the Efficiency of Intellectual Capital: The Case Study of Shahid Faghihi Hospital of Shiraz", *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, No. 2, Ser. 2, pp. 72-84. [In Persian]
- 34 Abbasi, E. and F. Mohammadi (2012). "A Survey of Financial Reporting of Environmental Performance of Polluting Companies on Tehran Stock Exchange". *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, No. 1, Ser. 1, pp. 33-46. [In Persian]
- 35 Lantos, G. P. (2001). "The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 18, No. 2, pp. 595-630.
- 36 Carroll, A. B. (1979). "A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Social Performance", *Academy of Management Review*, Vol. 4, pp. 496-505.
- 37 Shafiqur, R. (2011). "Evaluation of Definitions: Ten Dimensions of Corporate Social Responsibility", *World Review of Business Research*, Vol. 1, No. 1, pp. 166-176.
- 38 Hope, O. K. (2003). "Firm-Level Disclosures and the Relative Roles of Culture and Legal Origin", *Journal of International Financial Management and Accounting*, Vol. 14, No. 3, pp. 218-248.
- 39 Gray, R. H.; Javad, M.; Power, D. M.; and C. D. Sinclair (2001). "Social and Environmental Disclosure and Corporate Characteristics: A Research Note and Extension", *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 28, Nos. 3 and 4, pp. 327-356.
- 40 Othman, R. and R. Ameer (2009). "Corporate Social and Environmental Reporting: Where Are We Heading? A Survey of the Literature", *International Journal of Disclosure and Governance*, Vol. 6, No. 4, pp.

- 298-320.
- 41 Zain, M. M.; Mohammad, R.; and M. K. Ibrahim (2006). *Corporate Social Responsibility Disclosure in Malaysia*, 1st Edition, Malaysia: University Publication Centre (UPENA), Universitiy Teknologi Mara.
- 42 Tsang, E. W. K. (1998). "A Longitudinal Study of Corporate Social Reporting in Singapore: The Case of the Banking, Food and Beverages and Hotel Industries", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 11, No. 5, pp. 624-635.
- 43 Tilt, C. A. (2001). "The Content and Disclosure of Australian Corporate Environmental Policies", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 14, No. 2, pp. 190-212.
- 44 Cowen, S.; Ferreri, F.; and L. D. Parker (1987), "The Impact of Corporate Characteristics on Social Responsibility Disclosure: A Topology and Frequency based Analysis", *Accounting, Organisations and Society*, Vol. 12, No. 2, pp. 111-122.
- 45 Williams, S. M. (1999). "Voluntary Environmental and Social Accounting Disclosure Practices in the Asia-Pacific Region: An International Empirical Test of Political Economy Theory", *The International Journal of Accounting*, Vol. 34, No. 2, pp. 209-238.
- 46 El Ghouli, S.; Guedhami, O.; Kwok, C. C. Y.; and D. R. Mishra (2011). "Does Corporate Social Responsibility Affect the Cost of Capital?", *Journal of Banking and Finance*, Vol. 35, No. 9, pp. 2388-2406.
- 47 Omidvar, A. (2008). "Promoting Corporates Social Responsibility, Complementary and Alternative of Government Policies and Tasks", *Research Bulletin of the Center for Strategic Research, Cultural and Social Research Group*, No. 21, pp. 9-88. [In Persian]
- 48 Canto-Mila, N. and J. Lozano (2009). "The Spanish Discourse on Corporate Responsibility", *Journal of Business Ethics*, Vol. 87, No.1, pp. 157-171.
- 49 Moshabbaki, A. and V. Khalili Shojaie (2010). "Investigating the Relationship between Organizational Culture and Social Responsibility of Organizations", *Journal of Applied Sociology*, Vol. 21, No. 4, pp. 37-56. [In Persian]
- 50 Sheikhan Azizi, J. and H. Bagheri (2010). "Fundamental Guidelines on Performing Social Responsibility", *Research Bulletin of the Center for Strategic Research, Cultural and Social Research Group*, No. 62, pp. 95-122. [In Persian]